

**ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ СЕРЕДНІХ ЗАКЛАДІВ**

Орлова Л.Д., Запорожець В.К.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

Людина – це частинка природи, а не її володар, отож, має жити і діяти за її законами. Перетворення навколишнього середовища має здійснюватись з урахуванням об'єктивних законів природи, прогнозуванням побічних впливів. Такий підхід до довкілля властивий лише людині, яка вихована у повазі до життя та усвідомлює універсальну цінність природи, необхідність раціонального використання її ресурсів і готова брати активну участь у розв'язанні екологічних проблем, зокрема проблеми охорони біорізноманіття. Майбутній стан навколишнього середовища значною мірою залежить від успішного здійснення екологічного виховання, формування у підростаючого покоління нового, свідомого, відповідального, дбайливого ставлення до природи. Саме тому гармонізація взаємин людини з природою виступає сьогодні центральним завданням навчально-виховного процесу. Формування ціннісного ставлення учнів основної і старшої школи до природи є елементом складової системи формування екологічної культури особистості [1].

Ідеї ефективного формування в учнів загальноосвітньої школи екологічної культури розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів, таких як М. Дробноход, І. Зязюн, І. Бех, Г. Пустовіт, І. Суравегіна, С. Дерябо, В. Ясвін та ін. На значенні екологічних знань для ефективного формування в учнів загальноосвітньої школи екологічної культури та виховання дбайливого ставлення в них до природи наголошує А. Крисак [1]. Нові освітні технології гармонізації ставлення учнів до природи розглядалися у дослідженнях О. Грошовенко, О. Колонькової, Н. Пустовіт, О. Пруцакової та ін. Зокрема, О. Грошовенко зазначає, що процес формування дбайливого ставлення до природи передбачає комплексний вплив на емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієвопрактичну сфери психіки учнів [2]. Та все ж у зв'язку з безперервним розвитком суспільства і посиленням його впливу на навколишнє середовище проблема формування в учнів екологічної

культури і гармонізації ставлення до природи й надалі залишається актуальною і потребує постійного дослідження і удосконалення [2].

Поняття «екологічна культура» залишається нині найпоширенішим у державних документах; ним оперує більшість авторів науково-педагогічних досліджень. Сутнісні відмінності понять «екологічна культура» та «екологічна компетентність» детально розкриті в публікації Н. А. Пустовіт [3]. Так, авторка підкреслює: «поняття «екологічна культура» може застосовуватись не лише для характеристики окремої особистості, а й стосовно окремих груп людей, суспільства загалом, що завжди потребує відповідного уточнення. Поняття «компетентність» одразу має особистісне спрямування і не застосовується для характеристики суспільства». Компетентність інтегрує внутрішні і зовнішні компоненти поведінки, відображаючи не лише знання про те, як діяти, а й конкретні вміння застосувати це знання у певній ситуації. Формування компетентності орієнтує на вироблення власних моделей поведінки в різних ситуаціях, їх авторську апробацію, адаптацію до ціннісних орієнтацій особистості [3]. Отже, екологічна компетентність – це здатність особистості до ситуативної діяльності у побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в уміння приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля.

Молодший шкільний вік сприятливий для формування основ екологічної компетентності, оскільки у цьому віці відбуваються значні зміни у всій психічній сфері дитини. У цьому віці відбувається інтенсивне формування прийомів запам'ятовування: від повторення, уважного тривалого розгляду дитина переходить до згрупування, осмислення зв'язків різних частин матеріалу [4]. Наприкінці початкової школи спостерігається дослідницька активність дітей, яка характеризується зростанням самостійності розумової діяльності і зростанням критичності мислення. Тож, враховуючи специфіку змісту екологічної проблематики національної школи, зазначимо, що на підготовчому етапі відчувається гостра нестача відповідної інформації. Це фактично унеможлиблює прийняття конкретного рішення, моделювання поведінки.

Таким чином, освіта сталого розвитку спрямована насамперед на формування екологічної компетентності [5].

При врахуванні критеріїв та показників екологічної компетентності виділено рівні сформованості екологічної компетентності учнів початкової школи:

1. Адаптаційний безвідповідальний: учні мають поверхові, фрагментарні екологічні знання; споживацьку орієнтацію щодо навколишнього середовища; байдужі до випадків його порушення; під час перебування в природі завдають їй шкоди, бездумно, стихійно руйнують.

2. Адаптаційний з конформним рівнем відповідальності: учні мають екологічні знання з окремих питань, а загалом – недостатньо систематизовані; ставлення до природи носить споживацький характер; під час перебування в природі не виявляють стихійної агресії, проте байдужі до подібних проявів у поведінці інших; учні дотримуються норм та правил поведінки в природі, але роблять це лише за пропозицією дорослого, не виявляючи власної ініціативи.

3. Адаптаційний з виконавським рівнем відповідальності: учні мають досить повні, систематизовані знання про екологічну ситуацію на Землі та відповідні проблеми; під час перебування у природі не завдають їй шкоди. Свідомо контролюють та обмежують особисті дії, що можуть завдати шкоди природі, засуджують подібні дії інших осіб, проте не завжди виявляють рішучість, коли потрібно втрутитись і заявити про свою позицію.

4. Адаптаційний з ініціативним рівнем відповідальності: учні мають системні екологічні знання про екологічні поняття та закономірності, екологічні проблеми людства та шляхи їх розв'язання; переконані у необхідності докорінної перебудови взаємодії людини з природою з метою її відновлення; виявляють активну та грамотну громадянську позицію щодо випадків порушення навколишнього середовища; під час перебування в природі не завдають їй шкоди; поведінка учнів характеризується тим, що вони не тільки розуміють значення відповідального виконання доручених справ, а й відчують задоволення від поведінки такого типу і з власної ініціативи беруть участь у посильній екологічній діяльності, пропонують шляхи вирішення проблем, творчо підходять до справ, наполегливі, знають як досягти успішного результату [6].

Отже, проблема ознайомлення учнів з проявом екологічних проблем на побутовому рівні, усвідомлення особистої причетності до справи охорони природи є однією із нагальних. Частково вона може бути пом'якшена запровадженням інтерактивних технологій екологічного виховання. Саме вони через ефективне навчальне середовище дозволяють інтенсифікувати навчально-виховний процес, потребують активності кожного учасника і допомагають у стислий час ознайомити учнів з природобезпечною повсякденною діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Крисак А. А. Екологічне виховання молоді. *Біологія*. 2009. № 16-18. С. 44–55.
2. Groshovenko O. P. Педагогічні умови формування дбайливого ставлення до природи в учнів школи I ступеня. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. 2007. №17. С. 178.
3. Pustovit N. A. Шкільна екологічна освіта в контексті сталого розвитку. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету*: серія: Педагогіка. 2002. №3. С.14–17.
4. Rodygin I. Шляхи формування основних груп компетентностей учнів. *Директор школи*. 2004. №8-10. С. 148–153.
5. Concept of ecological education in Ukraine. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2002. №7. С.3–23.
6. Prutsakova O. L. Problems of ecological education of schoolchildren in the context of balanced development of society. *Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадянського суспільства*: зб. наук. праць. Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. Вип. 35. С. 187–189.